

تا اینجا در مورد حق الله و حق النفس و حق دو عضو از اعضای انسان بحث کردیم. به حدی که متناسب با فرصت و مقتضای این جلسه بود. حق الله مطرح شد، حق الانسان علی نفسه هم گفتیم به چه معنا است و مطرح شد، بعد حق اللسان و حق السمع مطرح شد، دو عضو مهم از اعضای بدن انسان، یکی حق زبان و گفتیم اصلاً چرا در بین اعضا امام سجاد علیه السلام به زبان ابتدا کرد، این را توضیح دادیم. بعد آمدند سراغ گوش و چشم. گوش را بحثش را کردیم الان بحث از حق چشم است.

۳. حق چشم

حضرت می‌فرمایند: «وَأَمَّا حَقُّ بَصْرِكَ فَغَضُّهُ عَمَّا لَا يَحِلُّ لَكَ وَتَرْكُ ابْتِدَالِهِ إِلَّا لِمَوْضِعٍ عِبْرَهُ تَسْتَقْبِلُ بِهَا بَصَرًا أَوْ تَسْتَفِيدُ بِهَا عِلْمًا فَإِنَّ الْبَصَرَ بَابُ الْأَعْتَابِ».

توضیح کلی

اما حق چشم تو این است که آن را از چیزی که بر تو حلال نیست بپوشانی، دقت کنید: «غَضُّهُ عَمَّا لَا يَحِلُّ لَكَ» چشم خود را از هر چه که بر تو حلال نیست بپوشانی، این پوشاندن چشم از حرام، یعنی چه؟ این را باید توضیح دهیم، آیا پوشاندن چشم از حرام فقط نگاه به نامحرم است یا دایره‌اش وسیع‌تر است، این دایره اوسع از نگاه به نامحرم و اختصاص آن به شهوت در این امر است «عَمَّا لَا يَحِلُّ لَكَ»، هرچه که بر تو حلال نیست، خیلی چیزها وجود دارد که دیدنش بر ما حلال نیست، غیر از دیدن نامحرم چیزهای دیگری هم وجود دارد که دیدنش برای ما حلال نیست و چشم را باید از آن پوشاند. حال یک توضیح اجمالی می‌دهیم تا بعد این بحث را باز کنیم.

«وَتَرْكُ ابْتِدَالِهِ»، ترک ابتدال بصر، این هم یک مورد دیگر است، ابتدال بصر یعنی چه؟ این غیر آن است، در ترجمه‌ها نوعاً این دو را یک جور معنا کردند، یعنی گفتند چشم خود را از آنچه که بر تو حلال نیست بپوشان، چشم خود را از حرام و ناروا بپوشان. ترک ابتدال بصر یک معنای دیگری دارد و غیر از چشم پوشی از حرام است.

فرق چشم بستن بر حرام و ترک ابتدال

«غض» در مورد حرام به کار رفته، «غَضُّهُ عَمَّا لَا يَحِلُّ لَكَ»، چشم پوشی از چیزی که بر تو حلال نیست، «تَرْكُ ابْتِدَالِهِ»، این «ترک» عطف بر «غض» است و این ترک، کار دیگری است، این ترک ابتدال به چه معنا است؟

ابتدال به طور کلی از نظر لغت یعنی پست کردن، خوار کردن، بی ارزش کردن، از نظر لغت ابتدال یعنی این، مثلاً در مورد لباس می‌گویند که این جامه را مبتذل نکن، یعنی این جامه را اینقدر بی ارزش نکن، کسی به اصطلاح یک لباس پلوخوری و مهمانی دارد می‌گویند این را همه جا نپوش، جایی که مهمانی دعوت هستی بپوش. استفاده بیش از حد از یک چیز یا استفاده به گونه‌ای که آن را بی ارزش کند این می‌شود ابتدال، استفاده بیش از حد یا استفاده از چیزی به نحوی که آن شیء را کم ارزش و کم بها، پست و فرومایه کند.

حق دومی که اینجا امام سجاد علیه السلام برای چشم به کار بردند، ترک ابتدال است، می‌گویند: این عضو را بی ارزش و پست و خوار نکن، زیاد با آن نگاه نکن، به هر چیزی نگاه نکن، به هر چیزی و هر جا به این چشم ننگر. این غیر از اولی است، در اولی می‌فرمایند به حرام نگاه نکن ولی در دومی می‌گویند این را ولش نکن که همه جا بچرخه، این را رها نکن که هر چیزی که ممکن

است حلال هم باشد، اصلاً اشکالی نداشته باشد ولی مبتذلش نکن و اینقدر از این بی خود استفاده نکن که ارزشش پایین بیاید، مثل آن لباس پلوخوری که می‌گویند همه جا پوش که ارزشش پایین نیاید، بی ارزشش نکن، اینجا نیز می‌گویند از چشمت زیاد و برای هر چیزی استفاده نکن، این چشم ارزش دارد، ولش کنی و هرطور که خواست به همه جا نگاه کند.

حضرت می‌فرماید: «و تَرَكَ ابْتِدَالَهَ إِلَّا لِمَوْضِعِ عِبْرَةٍ» این استثناء به ترک ابتدال می‌خورد و الا معنا ندارد که حضرت بفرماید: «حَقُّ بَصْرِكَ فَغَضُّهُ عَمَّا لَا يَحِلُّ لَكَ إِلَّا لِمَوْضِعِ عِبْرَةٍ» به چیزی که حرام است نگاه نکن مگر برای موضع عبرت، معنا ندارد، چیزی که حرام است دیگر موضع عبرت و غیر عبرت ندارد، لذا این استثناء به ترک ابتدال می‌خورد، آن مطلق است، «وَأَمَّا حَقُّ بَصْرِكَ فَغَضُّهُ عَمَّا لَا يَحِلُّ لَكَ»، چشم پوشی از حرام و ناروا، چشمت را باید در مقابل آنها ببندی و ترک ابتدال کنی، یعنی چشم را رها کنی، بی اندازه استفاده نکنی، هر چیزی را نبینی، یعنی چشمت را برای هر چیزی باز نکن مگر برای موضع عبرت. مگر اینکه در آن یک عبرتی باشد که «تَسْتَقْبِلُ بِهَا بَصْرًا أَوْ تَسْتَفِيدُ بِهَا عِلْمًا» مگر برای جایی که عبرت بگیری و از آن بصیرت و بینایی به دست بیاوری یا علمی ببندوزی، «أَوْ تَسْتَفِيدُ بِهَا عِلْمًا» سپس حضرت علت و تعلیل می‌آورند «فَإِنَّ الْبَصَرَ بَابُ الْأَعْتِبَارِ»، زیرا دیده در عبرت آموزی و پندگیری است. این یک توضیح کلی از این جمله.

می‌فرماید حق بصر این است، جنبه‌های سلبی آن عبارتند از: ۱. «غَضُّهُ عَمَّا لَا يَحِلُّ لَكَ»؛ ۲. «تَرَكَ ابْتِدَالَهَ».

جنبه‌های ایجابی آن نیز عبارتند از: ۱. بصیرت یابی و بینایی؛ ۲. دانش اندوزی.

پس اینجا حضرت فرمودند که چه کارهایی با این چشم نباید بکنید و چه کارهایی باید بکنید. یک معیار داده، یک دلیل ارائه داده. چرا نباید با چشم حرام دید، چرا باید چشم را مراقب بود که یله و رها نباشد؟ «فَإِنَّ الْبَصَرَ بَابُ الْأَعْتِبَارِ»، حضرت دلیل را نیز بیان کرده است.

حال این یک توضیح اجمالی بود که احتیاج به بحث دارد که باید نکاتی را بیان کنیم.

سوال:

استاد: این اعم از نابجا استفاده کردن است. نابجا استفاده کردن یک مسئله است، زیاد استفاده کردن یک مسئله دیگر است. حتما شنیدید که می‌گویند لوٹش نکن، لوٹ شدن همان مبتذل شدن است، یک چیز ارزشمندی را وقتی هر جا به هر بهانه‌ای به کار ببری می‌شود ابتدال، اصلاً یک سخن ارزشمند، نصیحت ارزشمند، اگر نصیحت ارزشمند را بیش از حد شما تکرار کنید این دیگر به حد ابتدال کشیده می‌شود ولوٹ و بی ارزش شده، این بی ارزش کردن یک شیء ارزشمند می‌شود. در ذهن ما از مبتذل از بس گفتند تصاویر مبتذل یا فلان چیز مبتذل به سوی چیز خاصی می‌رود.

«والحمد لله رب العالمین»